

Por: Xavier Álvarez Campos

## MÚSICA E CANTO NA LÍMIA

O folclore que aquí amosamos é o que aínda late ó redor da Veiga de Antela, unha parte do pouco que puidemos recoller do moito que hai e, sen dúbida, do máis que houbo, bailes, cantigas e músicas de gaiteiros que, co paso do tempo, foi caendo no esquecemento e coa morte das persoas, na irremediable perda.

Así, queremos que esta colaboración no sexa un traballo informativo. Pretendemos que sirva coma homenaxe ós que souberon gardar este rico patrimonio artístico e que tamén nos souberon ensinar naquelas tardes dos Domingos nas prazas dos pobos, nas rúas, ou diante das súas casas. É tamén un agradecemento ó esforzo que fixeron para recordar as cantigas, as músicas, os puntos das muiñeiras e "Jotas", que en moitos dos casos, pensamos que a maioría deles, facía máis de 30 anos que os tiñan gardadas nun recuncho das súas memorias.

Referencia especial merecen aquí os veciños de Vilariño da Veiga ( Junqueira de Ambia ), que, despois de establecer contacto



Vista da Limia dende a Albergaria

con eles e de lles explicar o noso propósito, non estaban aínda convencidos do que ían facer. Máis así que abrimos o coche e viron as pandeiretas, botáronse a elas e non as deixaron en toda a tarde, aínda cando non estaban tocando. As súas caras estaban cheas de alegría e ó tempo nostalgia, pensando en tempos pasados.

Sen querer, situáronnos 60 ou 70 anos atrás. A filosofía da vida desas xentes condiciona os seus costumes, ¿ou, quizais sexa ó revés? Calquera oportunidade para facer unha festa era boa. Pola semana tiñan un nome determinado. Na zona sur o coñecido fiadeiro, pero na zona norte tamén lle dicían "ir de rúa". Igualmente, á festa dos Domingos, por xunto Cortegada chamábanlle "trisca", clara alusión ó baile.

Os instrumentos máis empregados eran, segundo as zonas, as pandeiretas, as latas do pemento ou as tixolas. A

presencia da gaita limitábase para os días de festa grande. Temos que resaltar que non todo o mundo coñecía a pandeireta na Límia. En Portela da Quinta díxéronnos que non a coñeceron ata a chegada dos obreiros do ferrocarril e tanto por Folgoso, Trandeiras, como por Bustelo, Bustelinho ou Vilarinho da Veiga teñen unha forma especial de repenicar na muiñeira.

Foi nestes últimos pobos onde tamén nos ensinaron o "ghaloché" ou "ghalochó", que máis tarde atopamos en outros lugares da Límia. É o nome dun baile agarrado, e esta denominación é tomada das galochas, un tipo de zapatillas mal feitas. Ó igual que no caso de "Trisca", o baile vai relacionado co movemento dos pés. Acompañábase ritmicamente polas pandeiretas e unha melodía.

Ademais, nesas festas, coma é natural tocábanse muiñeiras e "Jotas", máis das primeiras. Temos que destacar o xeito de cantar das xentes de Baronzás, mantendo unha cadencia no final das súas coplas, o que lles da un aire especial. Dato curioso é que as "Jotas" son na súa maioría cantadas en castelán. A súa posible razón pode ser a grande cantidade de xente que ía traballar a Castela, á sega, e que sempre traían cousas novas. Clara referencia a esta emigración é esa copla da seitura que di: "Seitureidor de Castilha..."

Estas cantigas da seitura tamén están totalmente expandidas pola Limia. Parécennos dunha grande beleza musical e moitas delas teñen un significado social destacable. O seu canto ía acompañado do traballo. O seu instrumento era a voz. Ó tempo que segaban ou que volvían cansos á casa, cargando gabelas de pao, cantaban estas fermosas pezas, o que lles podía aliviar, en certa forma, o traballo.

Na Antela tamén había gaiteiros. Poderíamos enmarcalos en dous tipos; o grupo que está sempre preparado para ir a calquera festa, diríamos que profesional, onde habería unha ou dúas gaitas, caixa e bombo, e que farían un reparto das ganancias segundo o traballo, o que sopra sempre algo máis que o que bate; e o grupo de amigos que para facer unha festa colle algún instrumento, case sempre con pouca idea e moita vontade para pasalo ben.



Dentro dos primeiros foron os máis coñecidos "Os Feijoo", de Carpezás, quen aínda hoxe tocan nas festas. Deles logramos a música da danza procesional de Guim, que facía 35 anos que non se bailaba. A súa cabeza é o gaiteiro Damián Feijoo, e a tradición de formar o grupo con xente da familia continúa hoxe. Eles eran quen acostumaban tocar a danza, que aínda comezando en Guim, localidade situada fora do noso trazado de estudioso, ten o seu desenlace en Ponte Linhares, onde se bailan todas as partes da danza que anteriormente se foran facendo ó longo da procesión, cuido motivo relixioso obedece ó costume de compartir unha Virxe entre dúas parroquias, e chegado o día da súa festividade, múdase, sendo acompañada no seu percorrido polos danzantes.

Tamén lograron grande sona o grupo "Airiños da Limia", de Baronzás, liderado polo señor José e o señor Felisindo, os dous gaiteiros. Hoxe, con máis de 75 anos xa non tocan. O primeiro perdeu un dedo con unha serra e aínda argallou un apéndice para seguir tocando algunha vez. Ó segundo, a morte dun dos seus compañeiros afectoulle de tal xeito que renunciou por completo á gaita. Nunca máis quixo tocar. O único que o Sr. José quixo lembrar foi o recitado dunha copla:

"Pola ponte da Lagoa  
35 sastres van  
as maos cargados de fouces  
para matar unha rá"

Houbo outro grupo que nunca tivo nome. Foi coñecido polo seu gaiteiro, o señor Juan Ferreiro, "O gaiteiro de Laroá". Hoxe xa falecido, que herdou do seu pai a gaita e o gusto por tocala. Comezou cando só tiña 11 anos, tocándolle a caixa ó seu pai. Houbo logo unha paréntese, mentres o cabeza de familia estivo en Cuba, a onde emigrou levando a gaita. Ó volver, trouxo moitas habaneras e rumbas, das que o seu fillo tomou boa nota, ó igual que fixo coas muiñeiras e "Pasodobres". O señor Juan gustaba de oír todas as bandas e orquestras que houbera nas festas. Logo tentaba reproducir as pezas máis coñecidas coa gaita. Aínda así, soubo manter o legado que o seu pai lle deixara, conservando tamén o estilo no "picado" da gaita, dificilmente expresable na friaxe dunha partitura.



Mulleres tocando a pandeireta

En liñas xerais, o folclore da Limia mantén as características xerais do folclore galego, adaptándoas ó medio que condiciona o seu xeito de vida. Boleros, mazurcas, rumbas, cancións, son un exemplo de asimilación de ritmos. Non esquezamos que esta zona foi historicamente un importante nó de comunicacións e éxodo migratorio.

Quixéramos que toda esta riqueza cultural que os nosos vellos nos transmiten, non se limite a ser gardada como unha "xoia de museo". Pensamos que pode seguir viva entre nós, cos lóxicos cambios que o tempo lle engada. Xulgamos que a variedade instrumental tamén pode enriquecer as pezas, agardando que serva como humilde exemplo e que nos anime a continuar oíndo e tocando a nosa música.

Artigo orixinal escrito en Galego-Portugués

Xavier C. Álvarez Campos. 1972. São Cibrao das Vinhas, Ourense. profesor de Danza en a Escola da Deputación de Ourense, Secretario da Revista Raigame e membro da Agrupación Castro Floxo.



**Desafio (Jota), Baronzás (A Límia-Ourense)**

POPULAR

Recolhida por Castro Floxo  
ao Sr. Tombo e Sra. Julia  
06-12-1993.

Se que - res o de - sa - fi - o, ne -  
que - res o de - sa - fi - o, po -  
na do pa - noa - ma - re - lo, se  
la pun - ta do coi - te - lo.

O anillo do meu dedo  
tiene tres piedra azules  
donde se mira mi amante  
sábado, domingo y lunes.

Uma velho dixo-lhe a outra  
polo burato da porta  
tu governa a tua vida  
que a minha nada che importa.

As moças de Vilarinho  
dicem que não beben vinho  
e por baixo do refaixo  
levam o jarro escondido.

Agora que vem o verão  
vem o tempo dos senhores  
de se arrimar aos "balcós"  
mirando "pros" lavradores.

**Muinheira 4, Laroá (A Límia, Ourense).**

POPULAR

Recolhida por CASTRO FLOXO  
ao Sr. Juan Ferreiro  
Fevereiro do 1994.



POPULAR

Recolhida por Castro Floxo  
ao Sr. Tombo e Sra. Julia  
06-12-1993.

*Canto da seitura, Baronzás (A Límia-Ourense)*

Hei - che deir à tua sei - tu - ra hei -  
che deir à tua se - ga - da hei -  
deir à tua sei - tu - ra quea mi -  
ña vai a - ca - va - da

*Por una calle me voy  
por otra me doy la vuelta  
la mujer que ha de ser mía  
que deje la puerta abierta.*

*Seitureidor de Castilha  
onde queda me irmão-e  
queda-che em Sierra Morena  
coa sua fouce na mão-e.*

*Arriba meu cabalinho  
meu cabalinho redondo  
arriba meu cabaliño  
quem che me dera no fondo.*

*Nena que estas na ventana  
coas puntas do pano fora  
mete as puntas pra dentro  
que o pano non enamora.*